

Mädie Franz op haar persoonsbewijs uit 1943.
FOTO FAMILIE FRANZ

Sinti en Roma laten de doden liever rusten. Hun deportatie tijdens de Tweede Wereldoorlog is mede daardoor onderbelicht. Anjes Wolfs-Driessen uit Beek vertelt vandaag in Roermond op de internationale Sinti- en Romadag, bij de opening van de expositie 'Nooit bevrijd!' over haar moeder die de concentratiekampen overleefde.

REPORTAGE ROMA EN SINTI IN WOII

Mädie hoefde 'Schindler's List' niet te zien

BEEK/ROERMOND DOOR SJAK PLANTHOF

Auschwitz, zomer 1944. Mannen en vrouwen worden van elkaar gescheiden. Duitse soldaten, met machinegeweren en honden, kijken toe. „Kleren uit, naakt, gevangeniskledij aan. Bont en blauw geslagen ruggen. Uren op appèl. We moeten soms over naakte lijken heen stappen. Dokter Mengele houdt er ook 'praktijk'.”

Mädie Franz heeft het als Sintimeisje uit Beek allemaal meegeemaakt. Ze sleet haar laatste levensjaren, tot aan haar dood in 2014, op een flatje in Valkenburg. Weinigen hebben weet van de gruwelen die ze doorstond in concentratiekampen tijdens de Tweede Wereldoorlog. „Over de oorlog zei ze altijd: Daar praat ik niet over”, aldus dochter Anjes Wolfs-Driessen, die in haar boek *Daar praat ik niet over* het leven van haar moeder op schrift stelde. Pas in 1993, na de onthulling van een herdenkingsmonument voor de familie Franz in Beek, begon Mädie mondjesmaat te vertellen over haar stille verdriet. „Ze liet tot dan nooit iets los.” Hooguit terloops. „Als we zeiden 'dat lusten we niet', zei ze: 'dat had je in het kamp eens moeten zeggen'.” De film *Schindler's List* wilde ze niet zien. 'Daar ben ik al geweest.'

Les Franzesko's

Mädie verblijft in de zomermaanden altijd met het gezin van negen kinderen in hun woonwagen in Beek. Vader en zoons vormen zigeunerorkest 'Les Franzesko's', dat optreedt in Zuid-Limburg en omgeving. Met hun door paarden getrokken woonwagens trekken ze langs dorpen

en steden waar ze soms worden weggejaagd en uitgescholden voor 'vieze zigeuners'. „Schoenen worden echter elke dag gepoetst. De wagen glimt en ruikt naar boenwas.” In de winter woont de familie in een huisje in Bocholtz, bij Vaals.

Wolfs-Driessen wist haar moeder ervan te overtuigen te praten, voor het nageslacht. Ze ging vragen stellen. „Hoe was het om urenlang in de kou op appèl te staan?”

Afgevoerd

De familie Franz wordt in de vroege ochtend van 16 mei 1944 uit de woonwagen op het 'weitzje' in hartje Beek gehaald. 'Als jullie niet mee-gaan schieten we jullie dood'. Ze worden per trein afgevoerd naar Westerbork. Ze worden kaalgeschoren en gedesinfecteerd, en in een barak gezet. Met z'n tienden in een bed. Schaamte en vernedering. Mädie hoort dat ze op transport naar Auschwitz gaan. Ze ziet het Sintimeisje Settela uit Buchten door de kier van een wagondeur naar buiten kijken. Een later iconisch beeld.

In Auschwitz krijgt Mädie nummer Z-10728 in haar arm geprikt. Ze moet stenen kapotslaan voor de aanleg van wegen naar crematoria. „Strozakken vol luizen en vlooiën. Doden worden op een stapel gegooit.” Mannen en jongens worden gescheiden van de vrouwen en meisjes. Het is de laatste keer dat ze haar vader en broers ziet. Opnieuw op transport, in veevagens, naar Ravensbrück worden Mädie en haar zussen gescheiden van hun moeder die ze nooit meer zien.

In 2013 mocht Mädie bij de dodenherdenking een krans leggen op de Dam, voor de omgekomen Sinti. Ze keerde na 70 jaar

ook terug naar Westerbork. De namen van haar familieleden zijn vereeuwigd in het holocaustmonument dat vorig najaar werd onthuld in Amsterdam.

Bevrijd

Op een dag in de lente van 1945 moeten ze te voet het kamp uit. Ze lopen twee dagen richting kamp Dachau, stappend over her en der verspreid liggende lijken. Laatste stuk in veevagens. De trein stopt abrupt. Vliegtuigen gooien bommen af. Met zus Soela rent ze het bos in. Ze slapen in schuren, drinken uit beekjes en putten, stelen kleren van waslijnen en ontdoen zich van hun gevangenisvouden. Per trein reizen ze via België naar Nederland. Het is 23 mei 1945, een jaar en een week sinds die vreselijke 16e mei 1944.

Onder het stille verdriet van Mädie na de oorlog schuilt ook woede. Wolfs-Driessen: „Ze zei: 'de Nederlanders wilden ons niet.' De deportatie is door Nederlanders uitgevoerd. De nazi's hebben het afgemaakt.” Er was geen regeling voor teruggekeerde zigeuners. „Ze

Anjes Wolfs-Driessen bij een gedenkmuur in Beek, het huis waar een broer van haar moeder via een dakraampje vluchtte voor de Duitsers.

FOTO ROB OOSTWEGEL

*Limburger,
April 2022*

Als we zeiden 'dat lusten we niet', zei ze: 'dat had je in het kamp eens moeten zeggen'.

Anjes Wolfs-Driessen

werden nog steeds als asociaal en crimineel gezien.” Mädie, zus Soela en broers Mannele en Eifa overleefden, trouwden met 'burgers' en hebben nooit meer in woonwagens gewoond. De expositie over de geschiedenis van de Sinti, waar Wolfs-Driessen één van de sprekers is, bevat ook historische foto's en filmpjes over deze gemeenschap in Roermond. De bekende operazanger Morschi Franz uit Roermond is familie van haar. „Hij is de kleinzoon van mijn oom Mannele, broer van mijn moeder.”

Boodschap

Na een leven van zwijgen sprak Mädie de hoop uit dat het verhaal wordt doorverteld, aldus haar dochter. „Zodat iedereen, zigeuner of burger, het respect krijgt dat hij verdient. Het is aan de volgende generatie om het beter te doen.” In het licht van de huidige oorlog in Oekraïne geeft Wolfs-Driessen jongeren een boodschap mee. „Lees de verhalen, ga naar Westerbork en Auschwitz. Herdenk je voorouders. De familie Franz is niet weggevaagd.”

Aandacht voor onderbelichte lot Sinti en Roma

In het boek *Daar praat ik niet over* vertelt Anjes Wolfs-Driessen het verhaal van haar moeder. Ze vraagt aandacht voor het onderbelichte lot van Sinti en Roma. Het is het tweede op schrift gestelde relaas vanuit de Sinti-gemeenschap in Nederland. In 2016 verscheen de autobiografie *Zoni: De vergeten Holocaust. Mijn leven*

als Sinto, ondernemer en overlevende van Zoni Weisz. Foto's en flarden van verhalen van Mädie hangen in het museum in Auschwitz. Na de Tweede Wereldoorlog verschenen tal van getuigenissen van Joodse overlevenden van de Holocaust. Onder de veel kleinere groep Sinti en Roma - zo'n 500 woonden er in

Nederland - was en is het niet gebruikelijk om over die tijd te praten, laat staan erover te schrijven. Wolfs-Driessen: „Laat de doden rusten, zo denken wij Sinti erover.” Van de 245 gedeporteerden in het zigeunertransport overleefden er slechts 32 de kampen. Het 80 pagina's tellende boek met foto's is in december 2020 uitgegeven.